

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગોલ્ડ ક્વેસ્ટ ઇન્ટરનેશનલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ

વિરૂદ્ધ

તામિલનાડુ રાજ્ય અને અન્ય.

(સિવિલ અપીલ નં. ૮૫૪૬/૨૦૧૪)

સપ્ટેમ્બર ૦૮, ૨૦૧૪

[ન્યાયમૂર્તિ સુધાંશુ જ્યોતિ મુજોપાધ્યાય અને ન્યાયમૂર્તિ પ્રફુલ્લ સી. પંત]

ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૭૩: કલમ ૪૮૨ – પ્રથમ માહિતી અહેવાલ (એફ.આઇ.આર.) રદ કરવો – અપીલકર્તા સામે પ્રાઇઝ ચિટ્સ એન્ડ મની સર્ક્યુલેશન (બેનિંગ) અધિનિયમ, ૧૯૭૮ ની કલમ ૪, ૫ અને ૬ સાથે વાંચતા ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૨૦ હેઠળની ફરિયાદ – પ્રથમ માહિતી અહેવાલ (એફ.આઇ.આર.) – પ્રથમ માહિતી અહેવાલ (એફ.આઇ.આર.) રદ કરવાની માંગ કરતી રિટ પિટિશન – અપીલકર્તા-કંપની અને રજૂઆતકર્તા વચ્ચે સમાધાન – સિંગલ જજ દ્વારા પ્રથમ માહિતી અહેવાલ (એફ.આઇ.આર.) રદ કરાયો – હાઇકોર્ટની ડિવિઝન ખંડપીઠે સિંગલ જજના હુકમમાં એવા આધારે દખલગીરી કરી કે ૧૭૨ દાવેદારોમાંથી બે વ્યક્તિઓ (જેમના સરનામા/ભાળ

મળતી ન હતી) સાથે કોઈ સમાધાન થયું ન હતું – નિર્ણય કરાયો: મુખ્યત્વે વૈવાહિક સ્વરૂપના વિવાદો અથવા ફોજદારી પાસાં ધરાવતા દીવાની મિલકત સંબંધિત વિવાદોમાં, જો પક્ષકારો વચ્ચે સમાધાન થઈ ગયું હોય, અને એ સ્પષ્ટ હોય કે દોષસિદ્ધિની કોઈ શક્યતા નથી, તો સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ સાથે વાંચતા કલમ ૪૮૨ હેઠળની કાર્યવાહી રદ કરવામાં કોઈ ગેરકાયદેસરતા નથી – પ્રસ્તુત કેસના તથ્યો અને સંજોગો દર્શાવે છે કે માત્ર રજૂઆતકર્તા અને અપીલકર્તા વચ્ચે જ નાણાકીય વિવાદનું સમાધાન થયું ન હતું, પરંતુ અન્ય કથિત પીડિતોએ પણ પોતાના દાવાઓનું સમાધાન કરી લીધું હતું, ત્યારે સિંગલ જજે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ (એફ.આઈ.આર.) રદ કરવામાં કાયદાની કોઈ ભૂલ કરી ન હતી – હાઈકોર્ટના સિંગલ જજ દ્વારા પ્રથમ માહિતી અહેવાલ (એફ.આઈ.આર.) યોગ્ય રીતે જ રદ કરવામાં આવ્યો હતો.

અપીલકર્તા એક આંતરરાષ્ટ્રીય સિક્કાશાસ્ત્ર (ન્યુમિસ્મેટિક) કંપની છે. સામાવાળા નં. ૭ ના પત્ની પાસેથી અપીલકર્તા-કંપની દ્વારા આપેલા વચન મુજબ રૂ. ૧૬,૮૦૦/- મેળવ્યા છતાં સિક્કાશાસ્ત્ર સંબંધિત સોનાનો સિક્કો ન આપવાનો આક્ષેપ કરીને સામાવાળા નં. ૭ દ્વારા અપીલકર્તા-કંપની સામે ફરિયાદ કરવામાં આવી હતી. અન્ય કેટલાક ગ્રાહકોની પણ ફરિયાદો હતી જેના આધારે સામાવાળા નં. ૪ એ પ્રાઈઝ ચિટ્સ એન્ડ મની સર્ક્યુલેશન (બેનિંગ) અધિનિયમ, ૧૯૭૮ ની કલમ ૪, ૫ અને ૬ સાથે વાંચતા ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૨૦ હેઠળ કેસ નોંધ્યો હતો. અપીલકર્તા-કંપનીએ પોતાની સામે નોંધાયેલ પ્રથમ માહિતી અહેવાલ (એફ.આઈ.આર.) રદ કરવાની માંગ કરતી રિટ પિટિશન દાખલ કરી હતી. સામાવાળા નં. ૭ સહિતના તમામ દાવેદારોએ અપીલકર્તા-કંપની સાથે વિવાદ ઉકેલી લીધો હોવાથી અને કરાર કર્યો હોવાથી, હાઈકોર્ટના સિંગલ જજે આ રિટ પિટિશનનો નિકાલ કર્યો હતો. જોકે, રાજ્ય-સામાવાળાઓએ હાઈકોર્ટની ડિવિઝન ખંડપીઠ સમક્ષ સિંગલ જજ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા હુકમને પડકાર્યો હતો જેના દ્વારા પ્રથમ માહિતી અહેવાલ (એફ.આઈ.આર.) રદ કરવામાં આવ્યો હતો. ડિવિઝન ખંડપીઠે એવા આધારે સિંગલ જજના હુકમમાં દખલ કરી કે ૧૭૨ દાવેદારોમાંથી બે વ્યક્તિઓ

તરફથી કોઈ સમાધાન થયું ન હતું અને સામાવાળા નં. ૪ ને ગુનાની તપાસ કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો. તેથી આ અપીલ.

અપીલ ગ્રાહ્ય રાખતા, અદાલતે –

નિર્ણય કર્યો: મુખ્યત્વે વૈવાહિક સ્વરૂપના વિવાદો, અથવા ફોજદારી પાસાં ધરાવતા દીવાની મિલકત વિવાદોમાં, જો પક્ષકારો વચ્ચે સમાધાન થઈ ગયું હોય, અને એ સ્પષ્ટ થઈ ગયું હોય કે દોષસિદ્ધિની કોઈ શક્યતા નથી, તો સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ સાથે વાંચતા ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૪૮૨ હેઠળની કાર્યવાહી રદ કરવામાં કોઈ ગેરકાયદેસરતા નથી. જોકે, જ્યાં ગુનાનું સ્વરૂપ અત્યંત ગંભીર હોય જેમ કે બળાત્કાર, ખૂન, લૂંટ, ધાડ, ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ હેઠળના કેસો, નાર્કોટિક ડ્રગ્સ એન્ડ સાયકોટ્રોપિક સબસ્ટન્સિસ અધિનિયમ હેઠળના કેસો અને અન્ય એવા પ્રકારના ગુનાઓ જેમાં આજીવન કેદ અથવા મૃત્યુદંડની સજા થઈ શકતી હોય ત્યાં આ બાબત લાગુ પડશે નહીં. વર્તમાન કેસના તથ્યો અને સંજોગો દર્શાવે છે કે અપીલકર્તા સાથે માત્ર રજૂઆતકર્તા અને અપીલકર્તા વચ્ચે જ નાણાકીય વિવાદનું સમાધાન થયું ન હતું, પરંતુ અન્ય કથિત પીડિતોએ પણ અપીલકર્તા સાથે કરાર કર્યો હતો, અને તે રીતે, તેઓએ પણ પોતાના દાવાઓનું સમાધાન કરી લીધું હતું, તે પછી પ્રથમ માહિતી અહેવાલ (એફ.આઈ.આર.) રદ કરવામાં સિંગલ જજે કાયદાની કોઈ ભૂલ કરી ન હતી. [પેરા ૮]

યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિરૂદ્ધ ભજન લાલ એ.આઈ.આર. ૧૯૯૨ એસ.સી.; ૧૯૯૨ સપ્લી. (૧) એસ.સી.સી. ૩૩૫: ૧૯૯૦ (૩) સપ્લી. એસ.સી.આર. ૨૫૯; બી. એસ. જોશી અને અન્ય વિરૂદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય અને અન્ય ૨૦૦૩ (૪) એસ.સી.સી. ૬૭૫: ૨૦૦૩ (૨) એસ.સી.આર. ૧૧૦૪; નિખિલ મરચન્ટ વિરૂદ્ધ સેન્ટ્રલ બ્યુરો ઓફ ઇન્વેસ્ટિગેશન અને અન્ય ૨૦૦૮ (૯) એસ.સી.સી. ૬૭૭: ૨૦૦૮ (૧૨) એસ.સી.આર. ૨૩૬; જ્ઞાન સિંહ વિરૂદ્ધ પંજાબ રાજ્ય અને અન્ય ૨૦૧૨ (૧૦) એસ.સી.સી. ૩૦૩: ૨૦૧૨ (૮) એસ.સી.આર. ૭૫૩ – પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

કેસ લો રેકૉર્ડ્સ: ૧૯૯૦ (૩) સપ્લી. એસ.સી.આર. ૨૫૯ – આધાર રાખવામાં આવ્યો – પરિચ્છેદ ૫ ૨૦૦૩ (૨) એસ.સી.આર. ૧૧૦૪ – આધાર રાખવામાં આવ્યો – પરિચ્છેદ ૫ ૨૦૦૮ (૧૨) એસ.સી.આર. ૨૩૬ – આધાર રાખવામાં આવ્યો – પરિચ્છેદ ૬ ૨૦૧૨ (૮) એસ.સી.આર. ૭૫૩ – આધાર રાખવામાં આવ્યો – પરિચ્છેદ ૬

દીવાની અપીલી હુકૂમત: સિવિલ અપીલ નં. ૮૫૪૬/૨૦૧૪.

મદ્રાસ ખાતેની ઉચ્ચ ન્યાયાલયના ડબલ્યુ.એ. નં. ૧૧૭૮/૨૦૦૫ માં તારીખ ૦૭-૦૩-૨૦૦૮ ના ચુકાદા અને હુકમમાંથી.

અપીલકર્તા વતી અલ્તાફ અહમદ, વી. જી. પ્રાણગાસમ, એસ. જે. એરિસ્ટોટલ, પ્રભુ રામસુબ્રમણિયન.

સામાવાળાઓ વતી સુબ્રમણિયમ પ્રસાદ, એએજી, બી. બાલાજી, આર. રાકેશ શર્મા, રાજીવ દલાલ, નેહા અગ્રવાલ, ધર્મેન્દ્ર કુમાર સિંહા.

ન્યાયાલયનો નીચે મુજબનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ પ્રકુલ્લ સી. પંત દ્વારા જાહેર કરવામાં આવ્યો.

૧. અપીલ કરવાની પરવાનગી આપવામાં આવે છે.

૨. આ અપીલમાં આપણી સમક્ષ પ્રશ્ન એ છે કે શું અપીલકર્તા અને રજૂઆતકર્તા વચ્ચેના બાંધછોડ અને સમાધાનના આધારે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ (ટૂંકમાં, 'એફ.આઈ.આર.') રદ કરતા વિદ્વાન સિંગલ જજના હુકમને રદબાતલ કરવામાં હાઈકોર્ટની ડિવિઝન ખંડપીઠે કાયદાકીય ભૂલ કરી છે કે કેમ.

૩. કેસની ટૂંકી હકીકતો એ છે કે અપીલકર્તા એક આંતરરાષ્ટ્રીય સિક્કાશાસ્ત્ર (ન્યુમિસ્મેટિક) કંપની છે જે સાઠથી વધુ દેશોમાં કામગીરી ધરાવે છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે તે જરૂરી લાયસન્સ સાથે પોતાનો વ્યવસાય ચલાવે છે. મધ્યસ્થીઓને દૂર કરીને અને કિંમતો ઘટાડીને ગ્રાહકને લાભ આપીને ગ્રાહકોના હિતમાં કંપની દ્વારા સીધા વેચાણ દ્વારા મલ્ટી લેવલ માર્કેટિંગ અપનાવવામાં આવી રહ્યું છે. એકલા ચેન્નાઈ શહેર અને તેની આસપાસના વિસ્તારમાં જ અપીલકર્તા-કંપનીના સોળ હજારથી વધુ સભ્યો/ગ્રાહકો છે. અપીલકર્તા-કંપની દ્વારા આપેલા વચન મુજબ સામાવાળા નં. ૭ ના પત્ની પાસેથી રૂ. ૧૬,૮૦૦/- મેળવ્યા છતાં સિક્કાશાસ્ત્ર સંબંધિત સોનાનો સિક્કો આપવાનો અમલ ન કરવા બદલ વર્ષ ૨૦૦૩ માં સામાવાળા નં. ૭ દ્વારા અપીલકર્તા-કંપની સામે એક ફરિયાદ કરવામાં આવી હતી. અન્ય કેટલાક ગ્રાહકોની પણ ફરિયાદો હતી જેના આધારે સામાવાળા નં. ૪ એ પ્રાઈઝ ચિટ્સ એન્ડ મની સર્ક્યુલેશન (બેનિંગ) અધિનિયમ, ૧૯૭૮ ની કલમ ૪, ૫ અને ૬ સાથે વાંચતા ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૨૦ હેઠળ કેસ નોંધ્યો હતો. અપીલકર્તા-કંપનીએ મદ્રાસ ખાતેની ઉચ્ચ ન્યાયાલય સમક્ષ ડબલ્યુ.પી. નં. ૨૬૭૮૪/૨૦૦૩ દાખલ કરીને વિનંતી કરી હતી કે તેની સામે નોંધાયેલ એફ.આઈ.આર. રદ કરવામાં આવે. રજૂઆતકર્તા સહિતના તમામ દાવેદારોએ અપીલકર્તા-કંપની સાથેના વિવાદનું સમાધાન કરી લીધું હોવાથી અને કરાર કર્યો હોવાથી, હાઈકોર્ટના વિદ્વાન સિંગલ જજે ૧૯ એપ્રિલ, ૨૦૦૫ ના રોજ પોતાના હુકમ દ્વારા એફ.આઈ.આર. રદ કર્યો હતો, અને ઉપરોક્ત રિટ

પિટિશનનો નિકાલ કર્યો હતો. જોકે, રાજ્ય-સામાવાળાઓએ વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા ૧૯ એપ્રિલ, ૨૦૦૫ ના રોજના હુકમને, જેના દ્વારાએફ.આઈ.આર. નં. ૩૦૭/૨૦૦૩ રદ કરવામાં આવ્યો હતો, હાઈકોર્ટની ડિવિઝન ખંડપીઠ સમક્ષ પડકાર્યો હતો. ડિવિઝન ખંડપીઠે રાજ્ય-સામાવાળાઓ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ રિટ અપીલ એટલે કે ડબલ્યુ.એ. નં. ૧૧૭૮/૨૦૦૫ ને ગ્રાહ્ય રાખી અને સામાવાળા નં. ૪ ને ગુનાની તપાસ કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો. તેથી, આ અપીલ.

૪. અમે પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા છે, અને રેકૉર્ડ પરના કાગળોનું અવલોકન કર્યું છે.

૫. વિદ્વાન સિંગલ જજના હુકમમાં ડિવિઝન ખંડપીઠે દખલગીરી કરી હોય તેવું લાગતું મુખ્ય કારણ એ છે કે ૧૭૨ દાવેદારોમાંથી બે વ્યક્તિઓ તરફથી કોઈ સમાધાન થયું ન હતું. જોકે, રેકૉર્ડ પર એવા પૂરતા પુરાવા હતા જે દર્શાવતા હતા કે તે બે વ્યક્તિઓની ભાળ/સરનામું મળતું ન હતું, તેમજ તેમણે ક્યારેય વિદ્વાન સિંગલ જજના હુકમને પડકાર્યો ન હતો. ડિવિઝન ખંડપીઠે રાજ્ય-સામાવાળાઓની દલીલોનો સ્વીકાર કરતી વખતે આ અદાલતના યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિરૂદ્ધ ભજન લાલ (એ.આઈ.આર. ૧૯૯૨ એસ.સી. ૬૦૪ : ૧૯૯૨ સપ્લી.(૧) એસ.સી.સી. ૩૩૫) ના નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો છે. આ અદાલત દ્વારા બી. એસ. જોશી અને અન્ય વિરૂદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય અને અન્ય (૨૦૦૩) ૪ એસ.સી.સી. ૬૭૫ માં આ જજમેન્ટની ચર્ચા કરવામાં આવી હોય તેમ જણાય

છે. બી. એસ. જોશી કેસ (ઉપરોક્ત) ના સંબંધિત પરિચ્છેદ નીચે મુજબ પુનઃરજૂ કરવામાં આવે છે:

"૨. પ્રસ્તુત કેસમાં નિર્ણય કરવાનો પ્રશ્ન એ છે કે ફોજદારી કાર્યવાહી રદ કરવા માટે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૨૨૭ સાથે વાંચતા ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા (સંહિતા) ની કલમ ૪૮૨ હેઠળ હાઇકોર્ટોની અંતર્ગત સત્તાઓનો વ્યાપ કેટલો છે. કલમ ૪૮૨ હેઠળની સત્તાના વ્યાપ અને મર્યાદાની આ અદાલત દ્વારા અગાઉના અનેક નિર્ણયોમાં તપાસ કરવામાં આવી છે પરંતુ વર્તમાન કેસમાં વૈવાહિક વિવાદોના સંદર્ભમાં તેની વિચારણા કરવી જરૂરી છે. વર્તમાન કેસ પ્રકારના વૈવાહિક વિવાદોમાં તાજેતરના સમયમાં નોંધપાત્ર વધારો થયો છે જેના પરિણામે પત્ની દ્વારા માત્ર પતિ સામે જ નહીં પરંતુ તેના પરિવારના અન્ય સભ્યો સામે પણ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૮૮-એ અને ૪૦૬ હેઠળ ફરિયાદો દાખલ કરવામાં આવે છે. જ્યારે આવા વિવાદો પત્ની પોતાના સાસરે પાછા જવા સંમતિ આપે અથવા પતિ અને પત્નીના પરસ્પર છૂટાછેડા થાય અને અન્ય બાકી વિવાદોનું પરસ્પર સમાધાન થાય તેના પરિણામે બંને પક્ષો હાઇકોર્ટનો સંપર્ક કરે અને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૮૮-એ અને ૪૦૬ હેઠળ પત્ની દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ ફોજદારી કાર્યવાહી અથવા પ્રથમ માહિતી અહેવાલ અથવા ફરિયાદ રદ કરવા માટે સંયુક્ત રીતે વિનંતી કરે, ત્યારે શું સંહિતાની કલમ ૩૨૦ હેઠળ ગુનાઓ અશમનીય (નોન-કમ્પાઉન્ડેબલ) હોવાથી અદાલત માટે ફોજદારી કાર્યવાહી અથવાએફ.આઈ.આર. અથવા ફરિયાદ રદ કરવી કાયદેસર રીતે શક્ય નથી તેવા આધારે તે વિનંતીનો અસ્વીકાર કરી શકાય?

XX XX XX

૪. હાઇકોર્ટે, આક્ષેપિત ચુકાદા દ્વારા,એફ.આઈ.આર. રદ કરવાની માંગ કરતી અપીલકર્તાઓ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અરજીને ફગાવી દીધી

છે કારણ કે હાઈકોર્ટના મતે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૮૮-એ અને ૪૦૬ હેઠળના ગુનાઓ અશમનીય છે અને સંહિતાની કલમ ૩૨૦ ની ફરજિયાત જોગવાઈને બાયપાસ કરવા માટે કલમ ૪૮૨ હેઠળની અંતર્ગત સત્તાઓનો ઉપયોગ કરી શકાય નહીં. પોતાના આ દ્રષ્ટિકોણ માટે, હાઈકોર્ટે સ્ટેટ ઓફ હરિયાણા વિ. ભજન લાલ [(૧૯૯૨ સપ્લી.(૧) એસ.સી.સી. ૩૩૫)], મધુ લિમચે વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર [(૧૯૭૭) ૪ એસ.સી.સી. ૫૫૧] અને સુરેન્દ્ર નાથ મોહંતી વિ. સ્ટેટ ઓફ ઓરિસ્સા [(૧૯૯૯) ૫ એસ.સી.સી. ૨૩૮] માં આ અદાલતના નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે અને તેના પર આધાર રાખ્યો છે.

XX XX XX

૧૪. એમાં કોઈ શંકા નથી કે ભારતીય દંડ સંહિતામાં કલમ ૪૮૮-એ સમાવતા પ્રકરણ XX-A ને ઉમેરવાનો હેતુ પતિ અથવા તેના સગાંઓ દ્વારા સ્ત્રી પર થતા અત્યાચારને અટકાવવાનો હતો. પતિ અને તેના સગાંઓ જેઓ પત્નીને દહેજની ગેરકાયદેસર માંગણીઓ સંતોષવા માટે મજબૂર કરવા માટે હેરાન કરે છે કે અત્યાચાર ગુજારે છે તેમને સજા કરવાના હેતુથી કલમ ૪૮૮-એ ઉમેરવામાં આવી હતી. અતિ-તકનીકી (હાયપરટેકનિકલ) દ્રષ્ટિકોણ વિપરીત પરિણામ આપનારો બનશે અને સ્ત્રીઓના હિતોની વિરુદ્ધ તથા જે હેતુ માટે આ જોગવાઈ ઉમેરવામાં આવી હતી તેની વિરુદ્ધ કામ કરશે. ન્યાયના હિતોને પૂરા કરવા માટે કાર્યવાહી રદ કરવાની અંતર્ગત સત્તાનો ઉપયોગ ન કરવાથી મહિલાઓને વહેલું સમાધાન કરતાં રોકાવાની પૂરેપૂરી શક્યતા છે. ભારતીય દંડ સંહિતાના પ્રકરણ XX-A નો તે હેતુ નથી.

૧૫. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે ચુકાદો આપીએ છીએ કે હાઈકોર્ટ પોતાની અંતર્ગત સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને ફોજદારી કાર્યવાહી અથવાએફ.આઈ.આર. અથવા ફરિયાદ રદ કરી શકે છે અને સંહિતાની

કલમ ૩૨૦ એ કલમ ૪૮૨ હેઠળની સત્તાઓને મર્યાદિત કે અસર કરતી નથી."

૬. બી. એસ. જોશી (ઉપરોક્ત) ના કેસ પછી નિખિલ મરચન્ટ વિરૂદ્ધ સેન્ટ્રલ બ્યુરો ઓફ ઇન્વેસ્ટિગેશન અને અન્ય (૨૦૦૮) ૯ એસ.સી.સી. ૬૭૭ માં, આ અદાલતે પરિચ્છેદ ૩૦ અને ૩૧ માં નીચે મુજબના અવલોકનો કર્યા છે જે નીચે મુજબ ટાંકવામાં આવ્યા છે:

"૩૦. પ્રસ્તુત કેસમાં, કંપની અને બેંક વચ્ચેના વિવાદો તેમના દ્વારા કરવામાં આવેલા સમાધાનના આધારે ઉકેલાઈ ગયા છે જે મુજબ બેંકની લેણી રકમો ચૂકવી દેવામાં આવી છે અને બેંકનો કંપની સામે કોઈ વધુ દાવો હોય તેમ જણાતું નથી. જોકે, જે બાબત બાકી રહે છે તે એ છે કે અપીલકર્તા દ્વારા કંપની પાત્ર હતી તે મર્યાદાથી વધુ ક્રેડિટ સુવિધાઓ મેળવવા માટે કેટલાક દસ્તાવેજો બનાવવામાં આવ્યા હોવાનો આક્ષેપ હતો. અહીં સામેલ વિવાદ અમુક ફોજદારી પાસાઓ સાથે દીવાની વિવાદનું સ્વરૂપ ધરાવે છે. આ કેસમાં જે પ્રશ્નનો જવાબ આપવો જરૂરી છે તે એ છે કે થયેલા સમાધાનને અનુસરીને ફોજદારી કાર્યવાહી રદ કરવાની આ અદાલત પાસે જે સ્વતંત્ર સત્તા છે, તેનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ કે કેમ?

૩૧. ઉપર દર્શાવ્યા મુજબના તથ્યોના એકંદર દ્રષ્ટિકોણને ધ્યાનમાં રાખીને અને બી. એસ. જોશી કેસ [(૨૦૦૩) ૪ એસ.સી.સી. ૬૭૫] માં આ અદાલતના નિર્ણયને, અને કંપની તથા બેંક વચ્ચે થયેલા સમાધાન તેમજ બેંક દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા દવામાં રજૂ કરાયેલી સંમતિ શરતોની કલમ ૧૧ ને ધ્યાનમાં રાખીને, અમને સંતોષ થાય છે કે આ એવો યોગ્ય કેસ છે જ્યાં ફોજદારી કાર્યવાહી રદ કરવામાં તાંત્રિકતાને આડે આવવા દેવી જોઈએ નહીં, કારણ કે, અમારા મતે, પક્ષકારો વચ્ચે સમાધાન થયા પછી તેને ચાલુ રાખવી એ નિર્ણયક ક્વાયત બની રહેશે."

૭. જ્ઞાન સિંહ વિરૂદ્ધ પંજાબ રાજ્ય અને અન્ય (૨૦૧૨) ૧૦ એસ.સી.સી. ૩૦૩ માં, બી. એસ. જોશી (ઉપરોક્ત) અને નિખિલ મરચન્ટ (ઉપરોક્ત) ના ચુકાદાઓ પર આ અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠ દ્વારા વિચારણા કરવામાં આવી હતી અને તેને જણાવ્યું હતું કે આ અદાલત દ્વારા ઉપરોક્ત બે કેસોમાં લેવામાં આવેલો દ્રષ્ટિકોણ સાચો છે. જ્ઞાન સિંહ (ઉપરોક્ત) ના ચુકાદાના સંબંધિત પરિચ્છેદ નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૫૭. અપરાધી અને પીડિત વચ્ચેના સમાધાનના આધારે ગુનો અથવા ફોજદારી કાર્યવાહી રદ કરવી એ ગુનાનું શમન (કમ્પાઉન્ડિંગ) કરવા સમાન બાબત નથી. તે અલગ છે અને એકબીજાની જગ્યાએ વાપરી શકાય તેમ નથી. કડક રીતે કહીએ તો, કલમ ૩૨૦ હેઠળ અદાલતને આપવામાં આવેલી ગુનાઓના શમન કરવાની સત્તા, હાઈકોર્ટ દ્વારા તેની અંતર્ગત હુકૂમતનો ઉપયોગ કરીને ફોજદારી કાર્યવાહી રદ કરવાથી નોંધપાત્ર રીતે અલગ છે. ગુનાઓના શમનમાં, ફોજદારી અદાલતની સત્તા કલમ ૩૨૦ માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ દ્વારા મર્યાદિત હોય છે અને અદાલત તેના દ્વારા જ સંપૂર્ણ અને સીધી રીતે માર્ગદર્શિત થાય છે જ્યારે બીજી બાજુ, ફોજદારી ગુનો અથવા ફોજદારી કાર્યવાહી અથવા ફોજદારી ફરિયાદ રદ કરવા માટે હાઈકોર્ટ દ્વારા અભિપ્રાય બાંધવો એ રેકૉર્ડ પરની સામગ્રી દ્વારા માર્ગદર્શિત થાય છે કે શું સત્તાનો આવો ઉપયોગ ન્યાયના હિતમાં ઉચિત રહેશે જોકે તેનું અંતિમ પરિણામ નિર્દોષ છૂટકારો અથવા આરોપ ફગાવી દેવો હોઈ શકે છે.

XX XX XX

૫૮. બી. એસ. જોશી [(૨૦૦૩) ૪ એસ.સી.સી. ૬૭૫], નિખિલ મરચન્ટ [(૨૦૦૮) ૯ એસ.સી.સી. ૬૭૭], મનોજ શર્મા [(૨૦૦૮) ૧૬ એસ.સી.સી. ૧] અને શિજી [(૨૦૧૧) ૧૦ એસ.સી.સી. ૭૦૫]

એ સિદ્ધાંત સ્પષ્ટ કરે છે કે હાઇકોર્ટ સંહિતાની કલમ ૪૮૨ હેઠળ તેની અંતર્ગત સત્તાનો ઉપયોગ કરીને ફોજદારી કાર્યવાહી અથવાએફ.આઇ.આર. અથવા ફરિયાદ રદ કરી શકે છે અને કલમ ૩૨૦ એ કલમ ૪૮૨ હેઠળ હાઇકોર્ટની સત્તાઓને મર્યાદિત કે અસર કરતી નથી. શું એમ કહી શકાય કે બી. એસ. જોશી, નિખિલ મરચન્ટ, મનોજ શર્મા અને શિજી માં ફોજદારી કાર્યવાહી રદ કરીને આ અદાલતે પરોક્ષ રીતે અશમનીય ગુનાઓનું શમન કર્યું છે? અમે એવું વિચારતા નથી. કલમ ૩૨૦ હેઠળ ગુનાના શમન અને કલમ ૪૮૨ હેઠળની અંતર્ગત સત્તાના ઉપયોગમાં હાઇકોર્ટ દ્વારા ફોજદારી કેસ રદ કરવા વચ્ચે તફાવત અસ્તિત્વ ધરાવે છે. આ બંને સત્તાઓ અલગ અને ભિન્ન છે જોકે અંતિમ પરિણામ એક જ હોઈ શકે છે એટલે કે આરોપીનો નિર્દોષ છૂટકારો અથવા આરોપ ફગાવી દેવો.

Xx xx xx

૬૧. ઉપરોક્ત ચર્ચામાંથી ઉદ્ભવતી સ્થિતિને આ રીતે સારાંશિત કરી શકાય છે: હાઇકોર્ટની તેની અંતર્ગત હુકૂમતનો ઉપયોગ કરીને ફોજદારી કાર્યવાહી અથવાએફ.આઇ.આર. અથવા ફરિયાદ રદ કરવાની સત્તા એ સંહિતાની કલમ ૩૨૦ હેઠળ ગુનાઓના શમન માટે ફોજદારી અદાલતને આપવામાં આવેલી સત્તાથી અલગ અને ભિન્ન છે. અંતર્ગત સત્તા કોઈ વૈધાનિક મર્યાદા વિના અત્યંત વ્યાપક છે પરંતુ તેનો ઉપયોગ આવી સત્તામાં જ કંડારાયેલી માર્ગદર્શિકા અનુસાર કરવાનો રહે છે એટલે કે:

(i) ન્યાયના હિતો જાળવવા માટે, અથવા

(ii) કોઈપણ અદાલતની પ્રક્રિયાનો દુરુપયોગ રોકવા માટે. કયા કેસોમાં જ્યાં અપરાધી અને પીડિતે પોતાના વિવાદનું સમાધાન કરી લીધું હોય ત્યાં ફોજદારી કાર્યવાહી અથવા ફરિયાદ અથવાએફ.આઇ.આર. રદ કરવાની સત્તાનો ઉપયોગ કરી શકાય તે દરેક કેસના તથ્યો અને સંજોગો પર આધાર રાખશે અને તેની કોઈ શ્રેણી નક્કી કરી શકાય નહીં.

જોકે, આવી સત્તાનો ઉપયોગ કરતા પહેલા, હાઈકોર્ટે ગુનાના સ્વરૂપ અને ગંભીરતા પ્રત્યે યોગ્ય ધ્યાન આપવું જ જોઈએ. માનસિક વિકૃતિના જઘન્ય અને ગંભીર ગુનાઓ અથવા ખૂન, બળાત્કાર, ધાડ વગેરે જેવા ગુનાઓ પીડિત અથવા પીડિતના પરિવારે અને અપરાધીએ સમાધાન કરી લીધું હોય તો પણ યોગ્ય રીતે રદ કરી શકાય નહીં. આવા ગુનાઓ અંગત સ્વરૂપના નથી અને સમાજ પર ગંભીર અસર પાડે છે. તેવી જ રીતે, ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ જેવા વિશિષ્ટ કાયદાઓ હેઠળના ગુનાઓ અથવા જાહેર સેવકો દ્વારા તે હોદ્દા પર કામ કરતી વખતે આચરવામાં આવેલા ગુનાઓ વગેરેના સંબંધમાં પીડિત અને અપરાધી વચ્ચેનું કોઈ પણ સમાધાન; આવા ગુનાઓ સમાવિષ્ટ ફોજદારી કાર્યવાહીને રદ કરવા માટે કોઈ આધાર પૂરો પાડી શકે નહીં. પરંતુ અતિશય અને મુખ્યત્વે દીવાની સ્વરૂપ ધરાવતા ફોજદારી કેસો રદ કરવાના હેતુ માટે ભિન્ન સ્તર પર રહેલા છે, ખાસ કરીને વાણિજ્યિક, નાણાકીય, વેપારી, દીવાની, ભાગીદારી અથવા તેવા જ પ્રકારના વ્યવહારોમાંથી ઉદ્ભવતા ગુનાઓ અથવા દહેજ વગેરે સંબંધિત લગ્નજીવનમાંથી ઉદ્ભવતા ગુનાઓ અથવા કૌટુંબિક વિવાદો જ્યાં ગેરકાયદેસર કૃત્ય મૂળભૂત રીતે ખાનગી અથવા અંગત સ્વરૂપનું હોય અને પક્ષકારોએ તેમના સમગ્ર વિવાદનો ઉકેલ લાવી દીધો હોય. કેસોની આ શ્રેણીમાં, હાઈકોર્ટ ફોજદારી કાર્યવાહી રદ કરી શકે છે જો તેના મતે, અપરાધી અને પીડિત વચ્ચેના સમાધાનના કારણે, દોષસિદ્ધિની શક્યતા દૂરની અને ક્ષીણ હોય અને ફોજદારી કેસ ચાલુ રાખવાથી આરોપી પર મોટો અત્યાચાર અને અન્યાય થશે અને પીડિત સાથે પૂરેપૂરું અને સંપૂર્ણ સમાધાન થયું હોવા છતાં ફોજદારી કેસ રદ ન કરવાથી તેને ભારે અન્યાય થશે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, હાઈકોર્ટ એ વિચારવું જ જોઈએ કે પીડિત અને અપરાધી વચ્ચે સમાધાન થયું હોવા છતાં ફોજદારી કાર્યવાહી ચાલુ રાખવી અયોગ્ય અથવા ન્યાયના હિતોની વિરુદ્ધ હશે કે કેમ અથવા ફોજદારી કાર્યવાહી ચાલુ રાખવી એ કાયદાની પ્રક્રિયાના દુરુપયોગ સમાન બનશે કે કેમ અને ન્યાયના હિતો જાળવવા

માટે ફોજદારી કેસનો અંત લાવવો યોગ્ય છે કે કેમ અને જો ઉપરોક્ત પ્રશ્ન(ઓ)નો જવાબ હકારાત્મક હોય, તો ફોજદારી કાર્યવાહી રદ કરવી એ હાઇકોર્ટની હુકૂમતની અંદર જ રહેશે."

૮. ઉપરોક્ત કેસોમાં આ અદાલત દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલા સિદ્ધાંતને ધ્યાનમાં રાખીને, અમારો એવો મત છે કે જે વિવાદો મુખ્યત્વે વૈવાહિક સ્વરૂપના છે, અથવા ફોજદારી પાસાંઓ ધરાવતા દીવાની મિલકત વિવાદો છે, જો પક્ષકારો વચ્ચે સમાધાન થઈ ગયું હોય, અને એ સ્પષ્ટ થઈ ગયું હોય કે દોષસિદ્ધિની કોઈ શક્યતા નથી, તો સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ સાથે વાંચતા ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૪૮૨ હેઠળની કાર્યવાહી રદ કરવામાં કોઈ ગેરકાયદેસરતા નથી. જોકે, જ્યાં ગુનાનું સ્વરૂપ અત્યંત ગંભીર હોય જેમ કે બળાત્કાર, ખૂન, લૂંટ, ધાડ, ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ હેઠળના કેસો, નાર્કોટિક ડ્રગ્સ એન્ડ સાયકોટ્રોપિક સબસ્ટન્સિસ અધિનિયમ હેઠળના કેસો અને અન્ય એવા પ્રકારના ગુનાઓ જેમાં આજીવન કેદ અથવા મૃત્યુદંડની સજા થઈ શકતી હોય ત્યાં આ બાબત લાગુ પડશે નહીં. વર્તમાન કેસના તથ્યો અને સંજોગો પર વિચાર કર્યા પછી, અમારો એવો મત છે કે માત્ર રજૂઆતકર્તા અને અપીલકર્તા વચ્ચે જ નાણાકીય વિવાદનું સમાધાન થયું ન હતું, પરંતુ અન્ય કથિત પીડિતોએ પણ અપીલકર્તા સાથે કરાર કર્યો હતો, અને તે રીતે, તેઓએ પણ પોતાના દાવાઓનું સમાધાન કરી લીધું હતું, તે પછીએફ.આઈ.આર. રદ કરવામાં વિદ્વાન સિંગલ જજે કાયદાની કોઈ ભૂલ કરી ન હતી.

૯. ઉપર ચર્ચા કર્યા મુજબના કારણોસર, અમારો એવો અભિપ્રાય છે કે હાઇકોર્ટની ડિવિઝન ખંડપીઠ દ્વારા ડબલ્યુ.એ. નં. ૧૧૭૮/૨૦૦૫ માં પસાર

કરવામાં આવેલ ૭ માર્ચ, ૨૦૦૮ ના રોજનો આક્ષેપિત હુકમ રદ કરવા પાત્ર છે. તદનુસાર, અપીલ ગ્રાહ્ય રાખવામાં આવે છે, અને ડબલ્યુ.પી. નં. ૨૬૮૭૪/૨૦૦૩ માં વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા પસાર કરાયેલ ૧૯ એપ્રિલ, ૨૦૦૫ નો હુકમ પુનઃસ્થાપિત કરવામાં આવે છે. ખર્ચ અંગે કોઈ હુકમ નથી.

અપીલ ગ્રાહ્ય રાખવામાં આવી.

This Judgment has been translated using AI tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.